ЕРОС ФОРМЕ, ДАНИЛО КИШ

Ласло Блашковић

"Извесна Патришја Хамбургер ("да, као кобасице") подсећа ме да сам јој се, после неке изложбе ако сам добро разумео, удварао и љубио јој руке."

Киш, "Јуриј Голец", ЛАУТА И ОЖИЉЦИ

Тамо, пре десетак година (а ово што сад следи оверава Едуард – Едичка Лимонов, иначе пољудан колико и његова склоност ка женама), по уметничком Паризу је, попут магичне карте, кружила прича да је једна маркиза поново изашла у пет сати, и то са писцем који је управо у то доба ископавао себи гробницу у сопственој причи.

Готово да је, у оваквом читалачком друштву, неотесано раскринкавати провидну алузију на Данила Киша, још једног "Дедалусовог двојника", као, уосталом, и ону прву, валеријевску, најчувенију реалистичку фразу-ругалицу о бесмисленој маркизи, коју је сам Киш прежвакавао као језичак западњачког дувана.

Ипак се, тим утабаним путевима Господњим, стиже до живог трача који каже да је у новим париским салонима неких постмодерних Жермантових, Данило Киш, књижевник ондашњи, преотео једну ексцентричну племкињу (ексцентричну, већ због свог занимања за литературу), елем, "скинуо" ју је ником другом до свом средњеевропском комшији Петеру Естерхазију!

То је и време, моје даме, када тај књишки Киш, у свом стану у десетом париском арондисману говори, на пример, Сузани Зонтаг, како никада није и не би чинио уступке тзв. широкој читалачкој публици тако што би, ето, писао о сексу.

И управо ту где се сусрећу две супротстављене гласине, једна о Кишу – заводнику, документаристи и женскару и друга, о Кишу – чистунцу, постхумном пургеру или сентименталном пуферу (у преводу: вагонском одбојнику), долазимо до слике Киша као Располућеног Виконта. (Али, пре што нас то одвуче ко зна где, једна разјасница: ова, како то старци говоре "позитивистичка уплитања", животни наводи које смо помињали јесу остаци колико "горког талога искуства", толико и набоковљевске тезе о бесмислу писања о стварима што се нису некако и догодиле, тезе којој је данак дао и наш Киш.)

Поменути крститељ, кум, Итало Калвино, бирајући три начина приближавања слободи, у свом "Располућеном виконту" види и "тежњу за потпуношћу изван осакаћења наметнутих од друштва".

У тако постављеној причи, где је Киш племић располовљен ђулетом, онај који се јасно разазнаје час као доктор Џекил ероса, час као мистер Хајд форме, можемо и његово књижевно дело читати као инсценирану схизофренију коју намеће тоталитарно друштво (које је, узгред-буди-речено, само синоним за литературу), тумачити га као жанровски кетман, маску (иза које је сан о једној Књизи), сетити се, потом, и дволичности Бодлеровог читаоца (ту, наравно, треба да падне класицистички украс у виду Кишовог идентификовања са непреводивим Јанусом), па приспети, коначно, до дословног смисла, буквално цитиране (односно поновљене) Калвинове тезе-тежње, коју ћемо поједноставити у парафрази једног Кишовог аутопоетичког става: ако се политике дотичеш директно – пишеш памфлет, уколико све помериш у сенку метафоре – добијаш литературу.

У том правцу, Киша потпуно "откачено" (пре десетак година овај жаргонски термин био је веома популаран!) можемо заменити са, замислимо, Лукијаном Мушицким!

Јер, Мушицки је онај који пише свечане песме у дугим, класичним метрима, учене и благословене, а истовремено, "испод жита", тајно, под јорганом – твори жестоке еротске "буздоване".

С друге стране играће карте, ето Данила, који се у својој прози гнуша псовке, остајући на рубовима наративног петинга као полудевица, а истовремено бира и преводи такву врућу стварчицу, каква је антологија француске еротске поезије "Бордел муза".

Одкале навиру толики Кишови комплекси, инхибиције и корени привиђења, пита се овај приучени психоаналитичар. Да ли је кључ у његовом имену? Данило Киш, дакле Мали Данил (киш на мађарском значи "мали"), можда је и судбинско одређење његове продужене адолесценске ејакулације, вечног опсесивног пубертета (**Рани јади**, **Башта, пепео**, **Пешчаник**, **Мансарда**). Да ли Киша можемо назвати "писцем незрелости" (како су звали Витолда Гомбровича, који му је налик колико и било ко, а заједнички именитељ или највећа сличност (слабост?!) им је што су међу омиљеним писцима писцу овога текста)? Опет, ово што пишемо, на неки начин, схватимо као изненадни напад пуког ексхибиционизма...

И тако, Киш је имао срећу и несрећу да буде учесник оне жестоке полемике, пуне буке и беса, која се за све стране завршила трагично, али после које је откуцан "Час Анатомије", књига којом се Киш "објаснио", а чији би други назив могао бити, онако рогобатан и тачан – "Киш, њим самим". Међутим, касније, одустајући хотимице од самоанализа (као да се лечи од какве литерарне хипохондрије), престајући да пипка свој пулс, мерка температуру и загледа

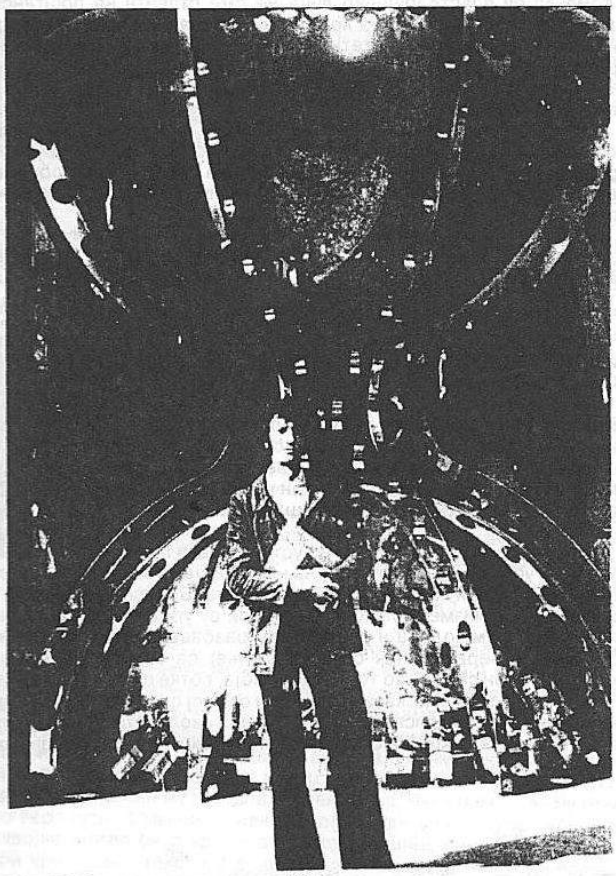

беоњаче, Данило је Киш, по сопственом признању, доживео разочарање критичком рецепцијом књиге прича "Енциклопедија мртвих". Прилично резигнирано је, у једном потоњем интервјуу, сам себе видео као незграпну, канцерозну фусноту сопственог дела. Као да је сасвим лично схватио ону програмску полуреченицу из есеја "Ми певамо у пустињи" (који започиње чувеним : "Заокупља ме вечни проблем форме"), у којој је истакнута жеља да се "изрази величина људског пораза", баш као да је то химна отрцаном опису књижевне немоћи, или да писац, тај наш "формални љубавник" хоће, полумаркесовски, да изрази величину огромног, небеског, млитавог, најблаже речено црначког, фалуса, који се клатри над контекстом, попут хипнотизерског Фројдовог сата, у ком једна казаљка представља ерос који се чита као хињена ерекција, а друга – форму која има облик презерватива у боји, док пуни сати мукло одзвањају као понорнички извори.

Али тај свој презир према тумачима, који је код Киша од почетка његове "уметничке авантуре" (како само конвенционално звучи!) обнављан, као и сав набој еротичности свога писма, Киш је наглашено показао у епистоларној приповеци, чији наслов као да је тетовиран на кожи неког његовог кажњеног јунака – ЦРВЕНЕ МАРКЕ С ЛИКОМ ЛЕЊИНА.

У једној реченици, "Црвене марке" јесу измишљена прича неке хистеричне жене која потискује свој секс, или, пак, свој "горопадни ерос" уобличава у форми једне части вредне фикције. (Нешто слично, али пуно директније, опширније и сасвим другачије(!) чини Д.М. Томас у "Белом хотелу".) Језиком, можда и сасма споредне, љубавнице јеврејског песника којег је прогутао Гулаг, Киш је дао моћну ироничну слику књижевног критичара, кога нема без "женског саучесништва и материнског нагона"! Подсетићемо, та остарела љубовца пише једном проучаваоцу песниковог дела да би му објаснила "право стање ствари". Њена наивна, вулгарно-животна, приземна и механичка визија појединих песникових "тамних" места (у која се утрпава као елефантијазични Дармалатов у дубоки Његошев прсто) супротставља се езотеричним, сцијентистичким, метафизичким и психоаналитичким наводима зналаца. Оба хеременеутичка пола, Киш тера до краја, па они прелазе у своју супротност, добијајући накнадна, прва имена, као квази, назови, псеудо, тако да читалац присуствује двоструког пародији читања, наслућујући да се уплиће у трећу, у којој је свезнајући магарац у магли управо – он сâм.

И видећи у наслову приче поенту шале која се односила на некадашњег југословенског атеистичког бога (што је и мртав ометао наслов и (усуд) једне друге Кишове приповетке), а тај је виц био у томе да се властодршчево лице не сме ставити на поштанску марку, јер се не би знало на коју страну треба пљунути, читалац га сигурно неће схватити патетичније али свакако ближе теми, на пример као метафору капљи кривотворене крви девојачке невиности. Тако тумач може себи приуштити судбину "кривог" читача или параноика.

Сем тога, корен ове приче (или једну мамутовску кошчицу) можемо наћи већ у "Раним јадима" (како то већ код Киша јесте), прецизније, у "Вереницима". Док су скривени у слами, дечак обећава девојчици да ће јој написати писмо, заклињујући је да о томе не прича никоме.

" "Добро, рече она. "Али знам шта ће бити у том писму."

"Не знаш", рече он. "Када писмо прочиташ, спали га, а пепео раздувај."

"Зашто?" упита она.

"Тако", рече он. "Да се не би могло прочитати шта је писало.""

Разговор се завршава, трагачи стижу (деца се, наиме играју "метафизичке" жмурке), а као аманет остаје у зраку девичина видовита реченица: "Знам шта ће бити у оном писму".

Много година касније писмо ћемо заиста прочитати, и то у "Енциклопедији мртвих", у причи о којој говоримо сада, када говоримо о љубави. Ево, од горе до доле, једне слике наше оцвале јунакиње: "Сећам се – ако имам право да се сећам – узбуђења када смо први пут измешали наше ствари у једном хотелу у Бакуу: одећа нам је стајала у орманима, на вешалицама, у некој ласцивној интимности".

Ова се сцена брише, као Чељустниковљев пољубац пао "између бујних, усплахирених груди", она ништи најављен (или већ виђен) снимак из "Механичких лавова" ("Гробница за Бориса Давидовича"): Његове сјајне чизме малинове боје биле су уредно наслоњене на кревет, док су му одећа и рубље били разбацани свуда по соби и измешани, у нереду (знак страсне хитње) са свиленим женским рубљем. У соби се осећао топли воњ зноја, вотке и колоњске воде".

Могло би се, дакле, казати да је реч о истој слици,чији се детаљи губе, временом, у зависности од љубавних околности, баш као што са фотографија на којима су велики бољшевици нестају ликови оних који су у стаљинистичко-кафкијанским процесима падали у немилост.

Језива прича коју је Јовица Аћин, "Поетици кривотворења" исплео око сличне слике, на којој Лењин игра шах, док неки кибицери, мало по мало, сасвим бледе, помоћи ће нам да докрајчимо нашу.

Анализирајући мистериозне фотографије са ликовима који нестају, Аћин у игру уводи и Поово "Украдено писмо", још један поглед . Па каже (ослањајући се на Лакана и његов "Семинар..."): "Поглед који господари над смисловима, ствара их или поништава".

Вратимо се сад Кишу. У "Црвенин маркама" песник, наводно, даје своја могућа, компромитујућа писма оној која прича пишући писмо-причу, да би их сачувао од "људи без лица". Добијајући погрешно писмо, оно које је упућено другој жени, љубоморна нараторка (која, значи, мења свој поглед) одлучује да "сакрије" писма на најбољи могући начин, бољи од Поовог, чији је штос у очигледности – она их спаљује!

Ето једног закаснелог одговора, из неког паралелног живота, на молбу исказану у цитату из "Вереника". Ето пепела који се чита.

Ето краја јунакињиног новог писма, које се спаја са гласовитим, Дидроовим, када он каже: "Они који су се волели за живота и који су завештали да их сахране једно крај другог, нису можда тако луди као што се мисли. Можда се њихов прах прожима, меша и сједињује...", што све представља глорификацију загробног ероса, у спаљеним писмима над којима још лебди дим, форма дима, као што се уздиже **Песма над песмама**, та најеротичнија ћелија светске литературе.

Да ли је прича "Црвене марке с ликом Лењина" један суптилни hommage Поовом "Украденом писму", јер је и ту господар оловног времена приче – онај који гледа, па је она, у ствари, химна књижевном воајерству, или сопственом цитату, којим је Киш успоставио грађевину свог билдунгс циклуса? Прогласимо ово питање реторским.

... Али, пошто уроборос мора да се докопа свог репа, рецимо и да је аутентични "БОРДЕЛ МУЗА" (књига чији је наслов Киш присвојио, преузео, позајмио) – спаљена!

Па имитирајући оне грешне тумаче из "Црвених марака" можемо рећи да је Кишов гест именовања књиге подсвесни израз његовог књижевног стида, "приче због које се црвени",ласцивност, блуд и ватра, којих се сећа пепео далеке ломаче!